

Βιβλιοκριτική / Χαρίκλεια - Σταματία Μαργαριτοπούλου "Μονοπάτια Διασποράς Ελλήνων Βλαχοφώνων" γράφει ο Γιώργης Έξαρχος

Χαρίκλεια - Σταματία Ι. Μαργαριτοπούλου: Μονοπάτια Διασποράς Ελλήνων Βλαχοφώνων στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Από τις βουνοκορφές της Πίνδου στη σκιά της Ροδόπης. Οδοιπορικό μέσα από ένα ανέκδοτο αρχείο και μαρτυρίες (16ος – 20ός αιώνες). Φιλοπρόοδη Ένωση Ξάνθης και Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο Ξάνθης. Ξάνθη 2020, σελ. 400, σχήμα: 23 x 35, δίστηλο.

Είχα χρόνια να μελετήσω ένα συγγραφικό έργο και να νιώσω ρίγος και συγκίνηση που προκαλούνται από το σύνολο των περιεχομένων του, και που στο συγκεκριμένο βιβλίο το απαρτίζουν: η ιστορική έρευνα σε τεκταινόμενα τεσσάρων αιώνων, το πλούσιο φωτογραφικό υλικό του, το μέγα πλήθος τεκμηρίων και αποδείξεων (έγγραφα στην ελληνική, τούρκικη, βουλγάρικη και γαλλική γλώσσα) που κατατίθενται, και ισχυροποιούν όλους τους ισχυρισμούς της συγγραφέως, ότι δεν αποτελούν πλάσματα της φαντασίας της, ούτε δοξασίες και πιστεύω της, και ότι τα όσα καταθέτει είναι όλα αληθινά, γεγονότα, συμβεβηκότα. Πρόκειται για κολοσσιαίο έργο, ισότιμο δέκα διδακτορικών, και δικαιώνει απόλυτα τη βλάχικη ρήση: «Αι κάρτι; - Αι πάρτι!» (= «Έχεις έγγραφο τεκμήριο; - Έχεις το δίκαιο με το μέρος σου!»).

Στη διάρκεια της μελέτης τούτου του ανυπέρβλητου πονήματος, βούιζαν στον νου μου οι στίχοι του Σεφέρη, από το «Αναζητήσεις μέσω του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού»: «... “Η Αγγελική / αναζητεί τον σύζυγόν της Γαβριήλ Γαβριήλογλου / εκ Πισιδίας. Εξηφανίσθη / κατά την Μικρασιατικήν καταστροφήν / εν έτει 1922. Έκτοτε / η Αγγελική στερείται ειδήσεών του...” Το παράδοξο / δεν είναι, βέβαια, η αναμονή / σαράντα τέσσερα χρόνια, όταν σκεφτεί κανείς / εκείνους που έζησαν διαστήματα τρομαχτικά / χωρίς να περιμένουν τίποτα (κι ας αφήσουμε πια, / γιατί παράγινε, των αγαμάτων τη μοίρα). / Το παράδοξο / είναι η σιωπή του Γαβριήλ, που αγνοώντας / τις τόσες δυνατότητες επιστροφής / - ή έστω μιας κάποιας επικοινωνίας - / τα ουράνια φέγγη χαίρεται και στων αγγέλων / το ουδέτερο κάλλος εντρυφά,...»

Η Χαρίκλεια Μαργαριτοπούλου είχε να κάνει με ανθρώπους ευρισκόμενους εν «αναμονή τεσσάρων αιώνων»! Εξαφανισμένους τεσσάρων αιώνων, αυτών αναζήτησε το λίκνο τους, τον μικρό γενέθλιο τόπο τους, και ανακάλυψε το ταξίδι τους –μάλλον τα ταξίδια τους– γιατί της Πίνδου τα Βλαχόπουλα, σαν τους αργυροπελεκάνους αναζητούσαν στις μεταναστευτικές τους εξορμήσεις καλύτερη τύχη, νέες πατρίδες που θα τους ικανοποιούσαν: οικονομικά, υλικά, πνευματικά, στέλνοντας των κόπων τους και του κάματος τον καρπό σε «κομπόδεμα» στη φαμίλια τους στη μητρίδα γη και στην πατρογονική εστία, και όταν πια ρίζωναν για τα καλά στους νέους τόπους δεν λησμονούσαν την αφετηρία τους μα και τη νέα πατρίδα, και έδειχναν πάντοτε τη

διαχρονική μεγαθυμία τους με τις ευεργεσίες, τις δωρεές, την ευποιία και την καλοκαγαθία, γιατί έτσι είχαν μάθει από την πατρική εστία και την οικογενειακή βάρτα: «να είσαι πάντοτε καλός, και να κάνεις παντού το καλό».

Πρώτιστο μέλημα ο προγονικός τόπος της συγγραφέως και η διαχρονική και χωρική διασπορά των συγχωριανών της σε Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της ΝΑ Βαλκανικής και στη Μικρασία, για τέσσερις αιώνες: οι άνθρωποι (όλοι συγκεκριμένοι και επώνυμοι), οι τόποι μετακίνησης, εγκατάστασης, δράσης και ανάδειξής τους για τέσσερις αιώνες! Μέσα από βιβλιογραφικές πηγές και μέσα από το «οικογενειακό αρχείο», ανάστησε η Χαρίκλεια Μαργαριτοπούλου πρόσωπα, θεσμούς, στάσεις ζωής, διαδρομές, πορείες και προκοπή ανθρώπων, που στο διάβα του χρόνου πόνεσαν και πλήρωσαν σκληρά τις ηθικές τους επιλογές: να παραμένουν κάτω από τις πιο αντίξοες συνθήκες Αρμάνοι-Έλληνες (Ελληνόβλαχοι ή Γραικόβλαχοι, κατά τον Νικ. Κασομούλη), παρά τα όποια δεινά υπέστησαν από Οθωμανούς κυρίαρχους και Βούλγαρους κατακτητές. Το λίκνο τους η Λάιστα ήταν μέσα στην καρδιά τους, και όλο ψήλωνε το ηθικό και αγωνιστικό τους μπόι και τους έδινε τη δύναμη να συνεχίσουν κάτω από τις πιο δυσμενείς συνθήκες.

Η συγγραφέας δίνει περιεκτικά στοιχεία της ταυτότητας όλων των Βλαχοχωριών Ηπείρου και Μακεδονίας, μα και τους νέους τόπους στους οποίους ρίζωσαν και διέλαμψαν, μεγαλούργησαν κρατώντας με το αδούλωτο φρόνημά τους αυτούς τους τόπους σε καιρούς χαλεπούς, τόπους Ελληνικούς, με κόστος πολλάκις την ίδια τους τη ζωή. Μαρτυρείται αυτό από τα γραπτά τεκμήρια της συγγραφέως και από τις μαρτυρίες των απογόνων τους.

Για τη Λάιστα, μια επισήμανση επιπλέον: Την ήξερα για πατρίδα του πρώτου έλληνα φωτογράφου (του Μαργαρίτη)! Πρόκειται όμως για εύανδρη και καλλιγύναικο πατρίδα, με ανθρώπους που επέδειξαν ιδιαίτερη επίδοση στα γράμματα και στις τέχνες: «Σύμφωνα με το Αρχείο Μητροπόλεως Ιωαννίνων, σε σύνολο 36 χωριών που καταχωρίζονται στο Ζαγόρι κατά το 1893-94, μόνο στα χωριά Ζίτσα, Τσεπελοβο, Δρεστενίκο (Τρίστενο), Ντομπρίνοβο (Ηλιοχώρι), και Γρεβενίτι λειτουργούσαν από τρία σχολεία, με εξαίρεση τη Λάιστα, που υπερείχε με τέσσερα σχολεία. Κατά το 1912-13 ο αριθμός διδασκόντων στα σχολεία της Λάιστας ανερχόταν σε επτά διδασκάλους. Την ίδια χρονική περίοδο λειτουργούσε νηπιαγωγείο για τα άρρενα και θήλεα νήπια, με ιδιαίτερη δασκάλα-νηπιαγωγό...» (σ. 73). Αυτό, ως απλό δείγμα, για όσους άξεστους και πτυχιούχους «αγράμματους» θεωρούν τους Ελληνο-Βλάχους άξεστους και αγράμματους. Το δε Ζαγόρι, προ του 1800, κατά τις γραπτές πηγές, ήταν ολόκληρο «Βλαχοζάγορο

Η Μαργαριτοπούλου έδωσε ένα «μαργαριτάρι», ένα «διαμάντι», της όλης παρουσίας των Ελληνόβλαχων Αρμάνων στην Α. Μακεδονία και Θράκη, για τέσσερις συνεχείς αιώνες τουλάχιστον, σε έργο ζηλευτό, που δεν πρέπει να λείπει από τις βιβλιοθήκες των Βλάχικων Συλλόγων, και των φιλομαθών Ελλήνων, έργο που πρέπει να βραβεύσει η Ακαδημία Αθηνών, αλλά και η Περιφέρεια Ηπείρου να την τιμήσει (και

ας πάρει το Δημοκρίτειο και το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων το «Αρχείο» σε ηλεκτρονική μορφή, για εκπόνηση διδακτορικών διατριβών), καθότι τέτοιου είδους «καταθέσεις» οφείλουν να βρουν συνεχιστές και μιμητές στο μέλλον.

Να μαθαίνεις με «ντοκουμέντα» ότι η «Δόξα Δράμας» (του Τάκη Λουκανίδη) υπήρξε δημιούργημα Βλάχων (Αναστάσιος Δουμπέσας), ότι Δήμαρχος Κομοτηνής επί 33 έτη ήταν Βλάχος (Μπλέτσας), και ότι πλήθος ανθρώπων των επιστημών, των γραμμάτων και τεχνών, της πολιτικής (σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο, υπουργοί, βουλευτές, δήμαρχοι κ.λπ.) της Α. Μακεδονίας και Θράκης, πολλών οι καταλήξεις των επωνύμων τους σε –ίδης και –όπουλος, είχαν πατρογονικές εστίες και αφετηρία Βλαχοχώρια της Πίνδου, είναι κάτι που δεν φαντάζεται εύκολα νους ανθρώπου. Περιέχονται, όμως, όλα αυτά τα στοιχεία στο «πανοραμικό» πόνημα της Χαρίκλειας Μαργαριτοπούλου. Και όταν μαθαίνεις ότι Λαϊστινός ιερέας (Στέργιος Αλεξίου / Παπαστεργίου) αλληλογραφούσε με τον Ρήγα Βελεστινλή, και ότι τα «γράμματα» αυτά άηκαν όταν οι Γερμανοί κατακτητές έκαψαν το χωριό, ε, τότε λες, η Λάιστα είναι μια μικρή-μεγάλη πατρίδα, όλων όσων ακόμα σκέπτονται και δρουν ανθρώπινα, ανεπαίσχυντα!

Κλείνει τούτη τη σπουδαία κατάθεση η συγγραφέας, με την αγωνία της για την αρμάνικη-βλάχικη γλώσσα: «Όμως πολλές φορές αναρωτήθηκα γράφοντας αυτή την εργασία, αναλογιζόμενη και τη δήλωση του επικεφαλής της Unesco Κοϊσίρο Ματσουούρα ότι "ο θάνατος μιας γλώσσας σημαίνει ταυτόχρονα την εξαφάνιση μιας πολιτιστικής κληρονομιάς, από τους θρύλους μέχρι τις παροιμίες και τα αστεία", μήπως παραβλέποντας προπαγανδιστικές ενέργειες, κάθε προσπάθεια για τη διατήρησή της, θα πρέπει να ενθαρρύνεται και να ενισχύεται, πριν η αχλή του χρόνου την σκεπάσει και χαθεί ολότελα;»

Κλείνω αυτό το σημείωμα με τις δύο τελευταίες φράσεις του βιβλίου:

«Ιρά ούνα οάρα σι ουν καιρό, του άνιλι ατσάλε βέκλι...»

«Ήταν μια φορά και ένα καιρό, στα χρόνια εκείνα τα παλιά...»

Κυρία Μαργαριτοπούλου, εύγε! Περιμένουμε να συνεχίσετε.

Κατορθώσατε έναν άθλο, πραγματώσατε έργο ηράκλειο.

Γιώργης Έξαρχος

(συγγραφέας – ερευνητής)